

Tartu Universitet

Det humanistiske og kunstneriske fakultet

Instituttet for fremmedspråk og kulturer

Avdelingen for skandinavistikk

Norsk språk og litteratur

SALME SKIP SOM BEGRAVELSE AV YNGVAR HØYE

Bacheloroppgave

Margarita Gadalšina

veileder: prof. Per Daniel Sävborg

Tartu

2020

Innhold

Innledning	3
1. Teoretisk forankring	9
1.1. De viktigste begrep	9
1.3. Eksempler av sagaene som historiske kilder	11
2. Metode	12
2.1. Historisk tilbakeblikk til metoden	12
2.2. Beskrivelse av metode	13
3. Kritikk: alternative teorier av estiske arkeologer	15
4. Analyse	16
Konklusjon	21
Diskusjon	22
Resümee	23
Kilder	24

Innledning

Sikkert mange som har lest de skandinaviske sagaene noen gang, lurte på om hendelsene som ble beskrevet, kunne være sanne og hvor sann er historien. Levde heltene virkelig? Når var det? Hvordan var de? Hvor mange sannheter er det i sagaene? Hvordan å sjekke det?

Heldigvis var jeg heldig som bodde i Estland, geografisk nært de stedene der hendelsene beskrevet i sagaene visstnok skulle utfolde seg. På mange måter er dette arbeidet et resultat av min mangeårige interesse for de skandinaviske sagaene. Det er et forsøk på å svare på spørsmålene som bekymret meg fra den første dagen jeg møtte sagaene, med eksempelet på en konkret sak, kongens Yngvar den Høye død.

Denne historien begynte i 2008, da arbeidere i Salme, på den estiske øya Saaremaa, har funnet en massegrav. Arkeologer som ble kalt til stedet, fant at graven er fra Vendel-perioden, også kjent i litteraturen som pre-vikingtid (7.-8. århundre evt.). Begynte store utgravninger, som varte i flere sesonger. I 2011 ble det kjent at dette var en massegravlegging av restene av 41 mannlige individer, lokalisert i to båter med rike gaver, våpen og dyreoffer. (Peets, et. al. 2012: 29-30)

Et stort antall rike gaver i båter og deres opprinnelse indikerer at en representant for den skandinaviske adelen med en tropp ble gravlagt i Saaremaa, og døde ikke i hjemlandet, men på territoriet til det moderne Estland, av en eller annen grunn. (Peets, et. al. 2011: 44-45)

Etter en omfattende analyse av arkeologiske data, som fortsetter til i dag, har arkeologer fremmet forskjellige hypoteser om hva som kunne skje da i Saaremaa, om at alle disse mennene havnet i en massegrav. En av disse hypotesene antyder at restene tilhører den svenske småkongen Yngvar den Høye og hans tropp, hvis dødsfall er kjent fra tekstene *Historia Norwegie* og *Ynglinga Saga*. (Mägi 2017: 41-44)

Historia Norwegie, sannsynligvis er det eldste monumentet i norsk historieskriving. Den latinsk-språklige teksten er fragmentarisk bevart i tre manuskripter fra 1400-tallet. Den mest omfattende teksten er lagret i Nasjonalarkivet av Skottland i Edinburgh. Det andre manuskriptet med et lite fragment av *Historia Norwegie* er lagret i samlingen av Kongelige

Bibliotek i Sverige, i Stockholm, og det tredje manuskriptet er i Statsarkivet av Sverige. Til tross for den lange historien til forskning, er forfatter ukjent.

Teksten til *Historia Norwegie* er bevart bare i form av et fragment av den første boken. Det kan ha vært andre deler av boka, men noen forskere er i tvil om dette. *Historia Norwegie* inkluderer en prolog, der en anonym forfatter snakker om vanskene han møtte mens han jobbet på teksten. Den første delen, der forfatteren gir geografisk informasjon om geografisk plassering av Norge og dens territorium, som representerer forståelse om geografien til middelalderens skandinaver, beskrivelser av folkeslag, naturfenomener og dyr. Den andre delen beskriver opprinnelsen til de norske kongene, som begynner med småkongene i den svenske Uppsala og blir avbrutt i 1015. evt., når Olav den hellige (995.-1030.) kommer i Norge. Den andre boka var ikke ferdig, men den skulle fortelle om Olav den hellige liv og verker, samt beskrive begivenheter samtidige for forfatteren, slik skriver forfatteren i teksten. Det er flere teorier om teksts skapingstid. De fleste forskere mener at teksten ble opprettet i andre halvdel av 1100-tallet, blant dem slike forskere som G. Storm, H. Knut, I. Ekrem, L.B. Mortensen. I. Ekrems og L.B. Mortensens meninger om tidspunktet, opprinnelsen og formålet av teksten skiller seg. (Agishev 2017: 111-117)

Ekrem mener at *Historia Norwegie* ble skrevet mellom 1140. og 1154. evt i Bergen, i omgitt av kong Inge I, og er tilknyttet med styrking av posisjonen av bispedømme og personlig makt av erkebiskop Øystein i Norge, samt begrunner kanonisering av Olav Tryggvasson.

Mortensen mener at teksten ble skrevet mellom 1160. og 1176. evt, som antydnet av spekteret av kilder som forfatteren siterer i *Historia Norwegie*: den norsk kongehistorie på latinsk av Sæmund Frode, biografien om kongene av Are Frode, *Ynglingatal* av Tjodolv fra Kvine, samt den bevarte *Islendingaboka* (skrevet rundt 1125. evt) og andre kilder. Mortensen antyder at *Historia Norwegie* ble opprettet i Vik (Norges kommunen i fylke Vestland), da forfatteren viser god kunnskap om den geografiske og administrative strukturen av østen del av Norge. Dette indikeres også av Viks tilknytning til det intellektuelle miljøet i Danmark og Tyskland, som ifølge Mortensen, forfatteren fokuserer på. Mortensen mener at hovedmålet med norsk historie er å demonstrere den norske stats evne til å kontrollere sitt enorme territorium og spre kristendommen. (Agishev 2017: 118-123)

Følgende er et utdrag fra den latinske teksten til *Historia Norwegie*, som forteller om kongens Yngvar den Høye død, også oversettelse av P. Fisher til engelsk, for leserens bekvemmelighet.

“Huius filius Ynguar, qui cognominatus est Canutus, in expeditione occisus est in quadam insula Baltici Maris, que ab indigenis Eycisla uocatur.” (Historia Norwegie IX 13-26: 77)

“His son Yngvar, nicknamed the Hoary, was killed by the inhabitants while campaigning on an island in the Baltic called Ösel.” (Historia Norwegie IX 13-26: 78)

Ynglinga Saga er en av delene i samlingen av sagaer *Heimskringla*, hvis forfatterskap tilskrives den islandske politikken og dikteren Snorri Sturluson, som ble født i 1179. evt. Teksten beskriver den politiske historien til Norge og Skandinavia fra legendariske tider til det siste kvartalet på 1100-tallet, nemlig 1177. evt. Handlingen fokuserer på retninger med de skandinaviske kongene i inn- og utland, deres forhold til adelen og bøndene, om utvidelse av eiendeler og den gradvise spredningen av kristendommen.

Ynglinga Saga forteller historien om 27 generasjoner av svenske småkonger fra Ynglingeættenes kongeslekt som levde antagelig på 600-900-tallet evt. Deres handlinger, familie og politiske forhold, så vel som død. *Ynglinga saga* beskriver hendelser som tok plass i Sverige, Danmark, Finland og Baltikum.

Teksten er basert på legendene fra muntlig tradisjon og diktet av Tjodolv fra Kvine - *Ynglingatal*, som ikke er bevart fullt ut i dag, men som Snorri Sturluson siterer i store passasjer i *Ynglinga saga*. Antagelig var testen skrevet for å "legitimere" kraften til de svenske og norske kongene, og presenterte deres lange genealogi som har sine røtter i legendariske tider. (Gurevich 1980: 5-19)

Følgende er et utdrag fra *Ynglinga Saga*, som handler om kongs Yngvar den Høye død på norrønt og oversettelsen av G. Storm til norsk for leserens bekvemmelighet. Det er flere oversettelser av denne teksten til norsk. Dette verket presenterer den tidligste oversettelsen av 1900. evt, en slags klassisk.

36. Dráp Yngvars konungs.

Yngvarr hét son Eysteins konungs, er þá var konungr yfir Svíaveldi. Hann var hermaðr mikill, ok var opt á herskipum, því at þá var áðr Svíaríki mjök herskátt, bæði af Dönum ok Austrvegmönnum. Yngvarr konungr gerði frið við Dani, tók þá at herja um Austrvegu. Á einu sumri hafði hann her úti, ok fór til Eistlands, ok herjaði þar um sumarit, sem heitir at Steini. Þá kómu Eistr ofan með mikinn her, ok áttu þeir orrostu. Var þá landherinn svá drjúgr, at Svíar fengu eigi mótstöðu; féll þá Yngvarr konungr, en lið hans flýði. Hann er

heygðr þar við sjá sjálfan, þat er á Aðalsýslu. Fóru Svíar heim eptir úsigr þenna. Svá segir Þjóðólfr:

Þat stökk upp,

at Yngvari

Sýslu kind

um sóat hafði,

ok ljóshömum

við lagar hjarta

her Eistneskr

at hilmí vá,

ok austmarr

jöfri sænskum

Gýmis ljóð

at gamni kveðr.

(Heimskringla. Ynglinga saga, 36.)

32. Drep av Yngvar konung

Kong Øisteins søn hed Yngvar, som derefter var konge i Sverige. Han var en stor hærmand og var ofte ude paa hærskibe, thi Sverige havde været meget herjet baade af Daner og Østerveis-mænd. Kong Yngvar gjorde fred med Danerne og tog da til at herje paa Østerveiene. En sommer havde han hær ude, fór til Estland og herjede der om sommeren paa et sted, som heder Stein. Da kom Esterne ned med stor hær og holdt der strid; landshæren var da saa vældig, at Svearne ikke kunde staa sig. Da faldt kong Yngvar, men hans folk flyede; han er haugsat der lige ved havet; det er i Adalsysla. Efter denne useier fór Svearne hjem. Saa siger Tjodolv:

Og det kom,

at Yngvar var

af Syslas folk

slaaet ihjel,

og hvidhaaret høvding

ved havets hjerte

havde estnisk

hær dræbt,

Nu Østerhavet

for svenske ædling

søgudens sang

synger til gammen.

(Kongesagaer. Ynglinga-saga. 32.)

Som det fremgår av ovenstående, er det lite kjent om kong Yngvar den Høye fra skriftlige kilder. Mye mer informasjon kan få av arkeologiske data, spesielt sammenlignet med de få som er tilgjengelige i skriftlige kilder. Hensikten med dette arbeidet er å sammenligne skriftlige og arkeologiske bevis for å teste hypotesen om at en begravelse i Salme kan være graven til kong Yngvar den Høye. Også, å vise hvordan arkeologiske data fra utgravninger i Salme sammenlignes med konkrete utdrag fra *Historia Norwegie* og *Ynglinga saga* og støtter hypotesen. Det er tre sentrale problemstillinger i dette arbeidet:

Hvilke arkeologiske data passer sammen med fakta fra skriftlig kilder?

Hvilke arkeologisk data passer ikke med saga?

Hvilke konklusjoner kan man dra om samspillet mellom arkeologiske data av Salme skip og sagaer?

Filologene var interessert i denne historien og gjort antagelser om hvor Yngvar den Høye ble

drept og begravet, før skipene ble funnet. Hermann Uno skrev om denne en artikkel i 1971. (Sävborg: muntlig informasjon)

Salme skip anses av mange estiske forskere er en finne av århundret. F. eks. arkeolog og en ansatt i Tallinn Maritime Museum V. Mäss forklarer betydningen av funnet slik, at det mangler arkeologiske data om estisk og finsk skipsbyggings historie, mens i Skandinavia spores hele historien fra de mest primitive båtene til seilings- vikingskipene. Eldste estisk skip er Maasilinns skip fra middel av 16. århundret evt som er også fra Saaremaa. Før Salme eldste estisk skip var det Hansa - skipsbords del fra Pärnu elva som ble datert av 13.-14. århundre evt. (Mäss: 9)

Annen estisk arkeolog og historiker M. Mägi understreker viktigheten av Salme skip i konteksten av begge to estisk og skandinavisk begravelse-tradisjonene. Massegrav av ikke-slektninger i ei skip er absolutt uvanlig i skandinavisk tradisjon. I estisk tradisjon finnes massegraver av ikke-slektninger, men aldri i skip. (Mägi 2017: 63-66)

Som vist ovenfor i teksten, er Salme et aktuelt tema i moderne estisk vitenskap, og den er født mange teorier og diskusjoner både mellom arkeologene og filologene. Aktive diskusjoner understreker viktigheten av dette arbeidet.

Oppgaven består av fire hoveddeler. Første kapittel gir oversikt over oppgavens teoretisk bakgrunn, muligheter til å bruke sagaer som historisk kilde og gir oversikt over forskningslitteratur som jeg bruker i denne arbeid. I andre kapittel presenterer jeg metoden som jeg bruker. i tredje kapittel presenterer jeg arkeologiske data fra Salme sammen med komparativ analyse med informasjon fra sagaer. I fjerde kapittel kommer jeg fram til en konklusjon. Den femte kapittel er om diskusjon og framtidige forskningsmuligheter.

1. Teoretisk forankring

I dette kapittelet redegjør jeg for de viktigste begrepene som brukes i oppgaven. Jeg gir oversikt av sagas opprinnelse teorier, gir eksempler av sagaer som passer sammen med arkeologiske data eller andre skriftlige kilder, presenterer tekstene og kilder som jeg bruker i denne arbeid.

1.1. De viktigste begrep

Den viktigste begrep i dette arbeid er “tverfaglighet”. Det betyr blanding av metoder av forskjellige disipliner i et forskning til å skape nytt konklusjon mellom helt nytt metode. Tverfaglighet er populær i moderne arkeologi. Det brukes ulike vitenskapelige metoder fra fysikk, kjemi, geologi og genetikk i arkeologisk forskning. Arkeologene jobber sammen med historikkene og litterærforskere. (Nilsson Stutz: 2018) Det siste type av tverfaglighet brukes i dette arbeid: sagaene som er litterær verk brukes her som historiske kilder og skal sammenlignes med arkeologiske data.

Man bør være forsiktig med å bruke sagaer som historiske bevisene. Saga er islandsk episk prosa litteratur fra middelalderen. Saga er basert på muntlig tradisjon. Det er mulig, at det inneholder minner om ekte hendelser på den ene side, men på den andre side fantasie, lovene av fortellende kunst, og fortellers og publikums interesser i den lange perioden av muntlig bevaring. (Sigurdsson 2004: 253) Ideen til å bruke sagaer som historisk kilde er ikke ny. I den neste avsnitt beskriver jeg teoriene av sagas opprinnelse og muligheter til å bruke den som historiske kilder.

1.2. Teoriene av sagas opprinnelse

Det finnes tre viktigste teoriene om opprinnelse av saga. Frie prose teori legger vekt på at sagaene støttes største del på muntlig tradisjon og ikke på forfatters fantasie. Frie prose teorien ble grunnlagt av norsk folklorist Knut Liestøl. I 1930. presenterte Liestøl dette teorien i boka si “The Origin of the Icelandic Family Sagas”. Dessuten skrev han at islandsk muntlig tradisjon baserer seg på historiske hendelser. Det finnes mange sammenfall av de samme

hendelsene i ulike sagaer som bekrefter at disse gjentakende hendelser kan være med historisk bakgrunn. (Liestøl 1930: 249)

I 1930-1960-tallet utviklet hovedsakelig islandske forskere bokprose teori som antyder at sagaene er litterære verk, forfatterens fantasi. Professor Theodore M. Andersson som støttet frieprose teorien var svært kritisk til dem. I 1964. kritiserte han bokprose teori i sine arbeid “The Problem of Icelandic Saga Origins: A Historical Survey”. Andersson tok ideen av bokprose-teoretikerne at saga bør ha mønster fra muntlig tradisjon da handler om minst betydelige karakterer som finnes ikke i litterære kilder. Da spurte Anderssen om hvorfor kunne ikke muntlig tradisjon lagre enn mer detaljer om hovedkarakterer hvis det har lagret om minst betydelige detaljer. Det nytt spørsmål ble aktuell mellom saga-forskere: hvor mye muntlig tradisjon forandret historisk handlingen i løpet av tid? (Scholes, Kellogg 1966: 399-400)

Mellom frieprose og bokprose er det en tredje teorien - tått-teorien. Om opprinnelsen til tått-teorien sagaer, som forklarer sagas opprinnelse fra korte muntlige historier kalt *tåtter*, som forfatterne kombinerer sammen i lange historier - sagaer, fra tid til annen ved å sette inn i steder dikt for sammenhengene fortellingen. (Mundal:254-256) Bokprose er mest ikke engang en teori, men en litterær metode for å jobbe med teksten i sagaen. (Sigurdsson 2004:18-19) Hvis vi fortsetter fra frieprose teorien, kan du oppleve sagaen som en historisk kilde, og derfor sammenligne den med det arkeologiske materialet, så jeg holder fast i denne teorien i arbeidet mitt. Sannheten til mange sagaer bekrefte ikke bare av andre skriftlige kilder, men også av arkeologiske data. Men ofte disse sammenligningene av sagaen og arkeologiske materialet synes ikke troverdig til arkeologer, fordi de ikke tåler hard kritikk fra arkeologiske forskningsmetoder.

1.3. Eksempler av sagaene som historiske kilder

Gisli Sigurdsson gir mange eksempler av sagaene som historiske kilder den tredje del av boka si “The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition”. Det er fortsatt eksempler når saga sammenfaller med virkeligheten eller andre historiske kilder. For eksempel, kongen Harald Hardråde (1015.-1066.) fra Snorri Sturlussons *Heimskringla* beskrevet i militærmanualer, skrevet på gresk under regimet til keiseren Michael VII (1071-1078.) og Alexios I (1081-

1118.). Harald Hardråde tjenestegjorde i Væringgarden i Bysants. Dette er et viktig eksempel, som viser at informasjon fra saga (bygget på innfødt muntlig tradisjon) kan bekreftes av uavhengige samskilder og dermed kan være historisk korrekt.

Yngvar den vigfarne fra *Yngvars saga* nevnes i manuskripten fra det 14. århundre. Han reiste med tretti skip gjennom Gardarike, nedover elven Dnieper til Svartehavet, og deretter øst oppover elven Rion, gjennom Kaukasus til elven Kura og byen Tbilisi, og ned til det Kaspiske hav og så langt som Khorezm på Oxus (Usbekistan). Det er tretti runestein i området rundt Mälaren i Midt-Sverige, dedikert til folk som mistet livet på en ekspedisjon til Asia med Yngvar den vigfarne. Det er også historiske kilder fra Kingdom of Georgia som er kompatible med saga, som beskriver en maktkamp konflikt mellom to brødre rundt 1040 der vikinger var involvert. (Sigurdson 2004:253-265) Største del av forskere synes ikke at det var Yngvars den vigfarne kampen som ble involvert i georgisk konflikten. (Sävborg: muntlig informasjon) Men det er fortsatt et god eksempel, derfor det passer to uavhengige kilder: saga og tretti runestein.

Et annet eksempel: forbindelse mellom Gokstad og Oseberg skipsgravene og beskrivelsen av 9. århundre norske kongefamilien fra *Heimskringla*. Kong Olaf Gudrødsson (c.810.-866.) med sin forkrøplede bein og Dronning Åsa. (Sigurdson 2004: 263) Men arkeologene står skeptiske til muligheten at dronningen Åsa har blitt begravet i Osebergskipet. Likevel finnes slik teorien også.

2. Metode

Denne kapittel forteller om en forskning som jeg bruker som eksempel for min metoden av analyse. Også, beskriver jeg metode som jeg bruker i denne arbeid.

2.1. Historisk tilbakeblikk til metoden

I 1953. forsøkte et par norske arkeologer Anne Stige og Helge Ingstad å utforske vikingtids ruinene i Grønland, hvor de også studerte vikingernes levestandard på den tiden. Denne studien ba H. Ingstad til hypotesen om at Vinland er et mystisk nytt land oppdaget av vikingene rundt 1000. evt og den koloniserte Eirik Thorvaldsson ifølge *Eiriks - og Grønlands sagaer*, er et hardt sted i nord hvor det ikke er druer. I århundrer har hypoteser blitt fremsatt basert på analysen av ordet "Vinland", hvor den første stavelsen av "vin" ligner vin og på grunn av dette ble det antatt at dette stedet er et sted i sør, for eksempel i Massachusetts, New York eller Virginia, men ikke i ett fra disse stedene har det aldri vært noen relevante arkeologiske funn. Etter å ha analysert *Eirik og Grønlands sagaer* og sammenlignet sammenfallende data, foreslo H. Ingstad og A. Stige at boligen av Leif Erikson, sønn av Eirik Thorvaldsson, som også forsøkte å kolonisere Vinland, skulle være lokalisert i Newfoundland. Etter en grundig studie av området fra båt og fra luften, ble det besluttet å gjennomføre en rettssak utgraving i L'Anse aux Meadows, senere ble det avholdt 7 utgravninger ledet av A. Stige, og resultatene av disse arbeidene ble publisert i 1977. Det ble funnet ruinene av åtte turf-hus, spor av fire båthus og andre bygninger, samt noen smeds **håndverker** av den skandinaviske typen og andre funn. ¹⁴C-analysen daterte funnene til ca 1000 evt. Vikingens opphold i Amerika før Columbus ble anerkjent av verdenssamfunnet av forskere, og i 1978 ble L'Anse aux Meadows oppført som et UNESCOs verdensarvliste som en av de viktigste historiske monumentene og er nå et populært turistmål i Canadas nasjonalpark. (Ingstad 1985:9-12)

Men det er verdt å merke seg at Vinlands forskning har motstått den strenge kritikken av den arkeologiske vitenskapelige metoden, først og fremst fordi hypotesen ikke identifiserte en

bestemt person i forbindelse med begravelsen (i personens saga er ikke beskrevet i tilstrekkelig detaljert), men faktum av tilstedeværelsen av vikingene i Nord-Amerika. (Sigurdsson 2004: 261-264) I mitt arbeid sammenligner jeg det faktum at Kongen Yngvars dødsfall på øya Saaremaa med begravelsen i Salme. Ifølge metoden er det likt det som Mats Larsson og Helge Ingstad gjorde mens de utforsket den nord-amerikanske kysten, med fokus på islandske sagaer.

2.2. Beskrivelse av metode

I mitt arbeid stoler jeg på den hypotetisk-deduktiv metode. Jeg antar at begravelsen i Salme er graven til Yngvar den høye, noe som betyr at beskrivelsen av hans død i *Historia Norwegie* og *Ynglinga saga* bør bekreftes med arkeologiske data. De avgjørende faktorene i vurderingen av hypoteser er:

- a) Hvor godt hypotesen er konsistent med data? Er antakelser og teorier som bruker når noen trekker konklusjoner fra hypotesen er rimelig, eller de synes å være anstrengt, og blir introdusert bare for å "redde" en hypotese, eller de kan bli støttet av argumenter og bevis?
- (b) Hvor godt passer hypotesen i data som ikke er nevnt?
- (c) Selv når hypotesen er i samsvar med alle dataene, må man også spørre:

Er det andre hypoteser og teorier som også samsvarer med samme dataene? (Föllesdal 1979: 323-325)

I dette arbeid gjorde jeg en komparativ analyse mellom arkeologiske data og fakta om kongen Yngvar den høye fra *Ynglinga saga* og *Historia Norwegie*. Jeg bestemmer likhetene mellom beskrivelsen av ekspedisjon og kong Yngvars død fra skriftlige kilder med arkeologiske data, analyserer dem for å avgjøre om disse likhetene er viktige eller tilfeldige og for generelle.

Metodene som brukte paret Ingstad var basert på dataanalyse av sager på følgende områder: geografi, skip, navigasjon, vind og strømminger, tåke, isforhold, klima, zoologi, botanikk, etnologi, astronomi og andre. (Ingstad 1985:10) Det finnes ikke så mye informasjon i *Ynglinga saga* og *Historia Norwegie* om Yngvar den Høye som det finnes om Vinlands oppdagelsen i *Eirik og Grønlands sagaer*. Derfor skal jeg analyse bare dette områder som er mulig med tilgjengelig informasjon: geografi, skip, klima, etnologi, og osteologi.

I geografisk delen sammenligner jeg geografisk disposisjon av Salme begravelse med beskrivelse av stedet av Yngvar den Høyas død fra *Ynglinga saga* og *Historia Norwegie*.

Jeg bruker klimaforskning av Joel D. Gunn til å datere handlingen i *Ynglinga saga* og sammenligne det med resultater av ^{14}C - analyse av arkeologisk materjalet fra Salme. ^{14}C - metode eller radiokarbon analyse brukes i arkeologi til å datere materialer i intervallet opp til 60 000 år.

Vitenskapelig beskrivelse av Salme skip konstruksjon gir informasjon om formålet av vikingens visit til Saaremaa som sammenlignes med Yngvar handlinger etter hans død fra *Ynglinga saga*.

I etnologisk del analyserer jeg både materjal kultur fra Salme begravelse og ritual av begravelse og sammenligner det med *Ynglinga saga* og andre skandinaviske og estiske begravelser fra samme tid.

Jeg sammenligner resultatene av ulike vitenskapelige analyser av osteologisk materjalet fra Salme med informasjon fra *Ynglinga saga* om opprinnelsen av Yngvar den Høye.

3. Kritikk: alternative teorier av estiske arkeologer

Imidlertid mener T.D. Pris, J. Peets og andre arkeologer som undersøkte funnene i Salme at disse vikingene var representanter for diplomatiske oppdrag og døde i væpnet konflikt med andre vikinger med Götland eller Danmark, og lokale ester kan ikke være involvert i konflikten i det hele tatt. De argumenterer for denne hypotesen ved tilstedeværelse av ofrede hunder og terninger, som vikingene ofte tok med seg til diplomatiske oppdrag, som til tross for deres fredelige mål alltid ble ledsaget av en eskorte av den militære eliten. I tillegg til den vanskelige politiske situasjonen i Østersjøen på den tiden. (Price o.a. 2016: 1034-1035)

Denne hypotesen motsetter meg hypotesen om at Salme er gravene til kong Ingvar, som ble drept i konflikt med lokalbefolkningen, og gir et sted for diskusjon.

Marika Mägi skriver i boka si "Vikingtids Estland" at Salme kan være ikke begravelse etter en konflikt, mens det var i bruk lang tid. I estisk tradisjon på samme tid var den såkalte "hjem til de døde" (på estisk surnumajad). Det var et huset der de døde ble gravet i med ritualen. M. Mägi hypoteser det at Salme skipet ble et kombinasjon av skandinaviske og estiske tradisjoner. Det forutsetter at ble brukt som "hjem til de døde" på langt tid for skandinaviske mennesker som dødt i Estland. Hun argumenterer hypotesen sin slik at det synes at mennesker i Salme II ble begravet med et intervall på flere år og i alle disse årene sto skipet åpent på kysten, som det fremgår av den store mengden av sand mellom kroppens rader (omtrent 20-30 cm). Også et stort antall piler ble funnet rundt skipet. I Viidumäe i Saaremaa fungerte på samme tid "hjem til døde" og det ble funnet et stort antall piler også som åpenbart ble forlatt der ikke i kamp, men for rituelle formål. Det kunne være det samme ritualen i Salme.

Mennesker fra Salme I ble begravet i forskjellige posisjoner (på baksiden, på makta og sittende). Det ble hypotesen at mennesker ble dødt etter før båten var på land og mennesker var et skip mannskap som ble drept rett i deres steder i skipet. Mens det finnes ingen spor av voldelig død på deres bein. Mägi antar at på skipene ble bygget gravkammer med tak, siden kroppene i begge skipene ligger i et svært begrenset område. (Mägi 2017: 56-70)

4. Analyse

I analysen ser jeg på beviset at Salme er gravstedet til kong Ingvar, og legger også vekt på hvert bevis.

Som nevnt ovenfor tillater sagaens tekst å vurdere sted og tidspunkt for hendelsen, opprinnelse av vikinger, skipet og bevisene for klimaendringer, som bekreftelse på sagas historiske sannhet.

Den eldste, bevarte kilde - *Historia Norwegie* sier at Yngvar ble drept av lokalbefolkningen på Ösel, øya i Østersjøen, som sender hendelse direkte til Saaremaa, fordi at Ösel er den svenske navnet på øya. Samtidig kaller Snorri Sturluson folket som drepte Yngvar "estere", som sender oss en gang til Estlands territorium. (*Historia Norwegie*: IX 13-26: 78)

Historia Norwegie i detalj beskriver Ynglingeættens geneologi som kan hjelpe til å bestemme den omtrentlige levetiden av Yngvar den høye. Det er kjent at Harald Harald Finehair døde i 933. Mellom Harald Finehair og Yngvar den høye er 8 generasjoner (Yngvar, Ånund, Ingjald, Olav, Øystein, Halvdan, Gudrød, Halvdan, Harald Finehair). (*Historia Norwegie* IX 13-26 - X-XII: 78-81) Jeg tar for den omtrentlige levealderen på en konge 25 år, og med en enkel beregning får jeg at Yngvar den høye døde i ca 733.

Karbonanalyse av dyrebein viser omtrent 750 år, og typologien til sverd tilsvarer Vendel-æraen mellom 730 og 760 år. (Peets o.a 2011:29, 44-47) Dessverre kan ikke karbonanalyse i dette tilfellet bestemme tiden opp til et tiår, resultatene er ganske forskjellige, avhengig av materialet, men vi ser forbindelsen mellom den typologiske dateringen av gjenstander fra Salme og omtrentlig levetid Yngvar den høye, basert på genealogi fra *Historia Norwegie*.

Marika Mägi refererer til studier av arkeolog og etnolog Joel D. Gunn om "tider uten sommeren", en kjøleperiode i Skandinavia mellom 760-840 evt, da vintrene var spesielt sterke og det ikke var noen høstinger om sommeren, hvoretter begynner klimavennlig vikingtid. Hypotetisk kan denne kjøle perioden sammenlignes med den sterke tiden av kong Yngvars regjering, da det i Nord-Europa tydeligvis ikke var nok høst, og fordi alle som kunne, angrep hverandre. Basert på dette kan det antas at Yngvar gikk for å rane og samle skatter i Nordvest-

Estland, der det også var dyrket jord (Mägi 2019: 240-241), ranet der i sommeren til han ble drept av lokalbefolkningen på Saaremaa.

Således kan det antas at kong Yngvar fortsatt fant en alvorlig avkjøling, og da sin sønn regjerte, begynte klimaet å gradvis forbedre seg, noe som gjør det mulig å tildele kong Yngvars regjeringstid til 700-tallet, noe som tilsvarer datoen i funnene i Salme. (Mägi 2019: 240-241)

I sagaen står det at Yngvar var Sveriges konge, som sammenfaller med resultatene fra analysen av utgravningene ved Salme. Ikke bare typologien av objekter, men også spor av ritual som de ble begravet, snakker om vikingenes svenske opprinnelse.

Det første som tok øye med arkeologer og hjulpet tilnærmet datoen, funnet - ødelagte sverd med spor av ild. Bryte og brenne et våpen og deretter sette det i en grav er et ritual som er inneboende i Sverige av Vendel-periodens del V(730-760). (Peets o.a 2011:47) Beine av minst tre hunder ble også funnet i Salme II, så vel som storfe hodeskaller, som tilsynelatende ble ofret. Bein av husdyr er ofte funnet i graver av Vendel era og vikingtiden. (Peets o.a 2011: 42-43) Herfra kan vi konkludere med at de døde ble begravet i henhold til deres lands ritual, som faller sammen med teksten i sagaen, som sier at den overlevende delen av Yngvars laget begravet ham, og deretter gikk tilbake til sitt hjemland. (Kongesagaer. Ynglinga-saga. 32.)

Ved å analysere isotoper av oksygen, strontium og karbon, kan man avgjøre hvor en person ble født og tilbrakt sin barndom. I arkeologi bidrar det til å avgjøre om en person var lokal eller fremmed i regionen der han ble begravet. Karbon isotopanalyser bidrar til å bestemme dietten i tidlig barndom, hvilke produkter dominerte i menneskets kosthold: kjøtt, fisk eller grønnsaker og korn. Sammenligning av strontium isotoper når det sammenlignes med isotoper fra lokal fauna, kan avgjøre hvor lik eller forskjellig de er, om personen var lokal eller ikke. For analyse av isotoper ble det tatt en premolar fra hver av skjelettene som ble sjekket. Premolarer dannes hos mennesker mellom 1,5 og 7 år og beholder isotoper av barne dietten. Isotoper har forskjellige stoffer i jorden, og i den menneskelige nærings de får fra planter som lever i jorden og med kjøtt av dyr som lever av disse plantene. (Price et al 2016: 1028-1033)

For tiden er resultatene av analysen av oksygenisotopen av resterne av åtte personer fra et gravsted fra begge gravene i Salme kjent: de alle vokste opp i Sentral-Sverige, på hvilket territorium kultur-sentrumet i Vendel-perioden og vikingtiden i Gamla Uppsala var lokalisert. (Mägi 2018:233). Nærmere bestemt peker isotopanalyse til Malären-regionen. (Price et al 2016:

1032-1033) Gamle Uppsala, som nevnes i sagaens passasjer, som begynner med den mytologiske delen. Det er også nevnt at Ånunds sønn regjerte i Uppsala, arve hans tittel fra sin far. Yngvars farfar Adil levde og døde i Uppsala, ifølge som viser sterk forbindelse mellom Uppsala og Yngvars familie, og er en annen tilfeldighet av teksten av saga og det arkeologiske materialet. (Kongesagaer. Ynglinga-saga. 28.)

I Salme II ble det funnet mange rike ting som ble begravet sammen med mennesker. Detalj av et av sverdene var dekorert med skandinavisk ornament og omgitt av tre røde steiner. Omtrent hundre detaljer fra spillet, laget av hvalben, terninger laget av hvalross bein, fragmenter med minst 10 horn kammer med skandinavisk utsmykning, samt perler av forskjellige materialer som sjelden finnes i skandinaviske begravelser av denne tiden. (Peets o.a 2011:36-38) Med tanke på luksusen og ritualet av ofre, kan det konkluderes med at dette er den felles begravelse av den skandinaviske eliten og de som er nær dem. (Peets o.a 2011:48) Et slikt begravelse ble utvilsomt utført for mennesker med høy status i samfunnet, respektert, og kunne derfor tilhøre kongen, om hvem sagaen også ble lagt ned etterpå. En sverd som var dekorert med skandinavisk ornament og steiner kunne tilhører et individ som ble ansett som leder.

I nærheten av de skjeletter ble funnet omtrent 30 sverdene flere pilspisser 50, 6 deler plater og også kniver og aks. (Peets o.a 2011:47) De fleste sverdene er typiske for Vendel-epoken, sverd med ensidig sletting (scramasax). Sverd plassert enten ved siden av skjelettet av tuppen av spissen til den side av hodeskallen, eller ligger direkte på legemet, slik at tuppen av spissen ble rettet mot haken. Dobbeltsidede sverd (spata) ble ødelagt, og deres nøyaktige tall er ennå ikke bestemt, i det minste er det fire av dem, og de er dekorert med skandinavisk ornament, og den ene er omgitt av steiner. (Peets o.a 2011:36-37) Sverder innlagt med almandiner og skandinaviske ornamenten minner av gjenstander fra den svenske regionen Mälaren (Graver i Vendel, Valsgårde, Ultuna) og ble gjort sannsynligvis i håndverket sentrum i Helgö. (Price o.a 2016:1034)

På de fleste skjelettene er det spor av mange livstids skader, både gamle og mottatt kort før døden, og sannsynligvis forårsaker døden. (Peets o.a 2011:39-41)

Alt dette sammen angir at de døde tilhører klassen av krigere. Sagaen sier at Yngvar var en krigslig konge. (Kongesagaer. Ynglinga-saga. 32.) Mest trolig besto hans tropp av kriger som ble opplevd i kampene. Og dette er en annen tilfeldighet av teksten i sagaen med arkeologiske bevis.

I Salme II finnes den store mengden av sand mellom kroppens rader (omtrent 20-30 cm). J. Peets antyder at det var tre kister som ruttet og det var bare sand som til slutt har samlet seg over tid mellom kister. Det finnes noen gang skandinaviske skip-graver med kister. (Peets o.a 2011:39-41) M. Mägi har sin egen teori om sand mellom kroppene. Hun synes at sand ble resultatet av det at rader av mennesker ble begravet med intervall av flere år. (Mägi 2017: 56-70)

Salme I er en båt ca 11,5 m lang og maksimalt 2 m bred. Fartøyet flyttet på bekostning av 12 år, 6 på hver side, som indikert ved tilhørende nærvær av nitter på sidene. Lav svinghjul betyr at skipet ikke kunne seile under seil. Et lite og manøvrerbart fartøy var mest sannsynlig ment for militære formål, og ikke for handel. (Mäss: 3-9) Salme II er et større fartøy enn Salme I. Ifølge rekonstruksjonen var det 17-17,5 m langt og ca 3 m bredt. Den vertikale kjølen antyder at skipet flyttet både på bekostning av seilet, og på bekostning av årer, hvis tilstedeværelse er indikert av nitter på sidene. (Peets o.a 2011:39-41)

Dømme etter G.Larssons klassifisering begge fartøyene - er en tradisjonell tidlig svømme i åpent hav (i Vendel era): seilbåt knyttet til den med en robåt. Lignende fartøy i samme periode finnes i skipsgrav komplekset i Valsgårde i Sverige, omtrent tre kilometer fra Gamla Uppsala, hvorav de fleste er kremerings begravelser. Båter av denne tiden med parametere som ligner Salme er de samme: Valsgårde 12, 13, 14, 15 er alle små militære skip. (Larsson 2007: 71-79) Hovedforskjellen mellom begravelsen i Salme og Valsgårde er at gravene i Valsgårde er single eller dobbelt, som de fleste av begravelsene til Vendel-epoken og vikingtid, og Salme er en massegrav. Dette er spesielt verdifullt for vitenskap, fordi det åpner muligheter for nye teorier, for eksempel om kollektivistiske synspunkter i vikingtiden. (Mägi 2018:237) Sagaen sier at Ingvar var en militant konge og brukte mye tid på et krigsskip, det er mulig at de bestemte seg for å begrave en slik militant hersker i sitt krigsskip, noe som er en annen tilfeldighet mellom saga og arkeologisk materiale. (Kongesagaer. Ynglinga-saga. 32.)

Konklusjon

Til konklusjon presenterer jeg en gang til arkeologiske fakta som passer med *Ynglinga saga* og *Historia Norwegie* og hvilke konklusjoner kan man gjøre fra dette og hvordan støtter den hypotese at Salme skip er begravelse av Yngvar den høye.

Første som passer sammen og som er viktig poeng er tid og sted. Hendelse i *Ynglinga saga* tok plass i ca 733 som vist ovenfor. 14C-analyse av Salme skip og osteologisk materjalet viser at begravelse er fra pre-vikingtid (mellom 730 og 760) som er ganske stor tilfeldighet.

Sted for handling sammenfaller med det som er beskrevet i *Historia Norwegie*. *Ynglinga saga* sier at kongen og teamet hans døde av hendene av estere, noe som godt kan samsvare med gravstedet og skader på de dødes bein.

Type av skip, et stort antall våpen, spor etter voldelig død på bein og isotopanalyse tilsier sammen at det var et angrep fra Mälardel, ledet av en leder med et rikt dekorert sverd. Noe som er helt i samsvar med beskrivelsen av den siste reise til Yngvar, beskrevet i kildene.

Begravelsen i Salme er ikke typisk for arkeologiske funn fra Vendeltiden, og heller ikke for de skandinaviske militære ekspedisjonene fra denne epoken. Dette er ikke et typisk motiv i litteratur, men også det eneste tilfellet i historien av estisk arkeologi. Dermed har vi å gjøre med en kombinasjon som indikerer betydningen av korrespondanser, siden den ikke kan brukes i en rekke andre tilfeller. De finnes ikke rett og slett. Dermed har vi å gjøre med et sterkt argument til fordel for forbindelsen mellom kilder som beskriver dødsfallet til Yngvar den høye og begravelsen i Salme.

Diskusjon

Diskusjon i dette arbeid baseres på at største del av estiske arkeologer er svært kritisk til hypotesen at Salme skip kan være begravelse av Yngvar den høye. Dette skjer fordi dataene i arkeologisk forskning ofte ikke gir et bestemt svar på spørsmålet: hva kjed? Dette er oppgave for forskere til å foreslå dette basert på funnene mens forskningsresultater og funnene kan tolkes på ulike måter. Begravelse i Salme er komplisert arkeologisk kompleks som trenger videre forskning. Her konkluderer jeg noen problematiske steder som gå mot hypotesen min.

Jeg skrev over at M.Mägi har sin egen hypotesen om at Salme skip kan være “surnutemaja”. Begravelse som har egenskaper av estisk og skandinavisk tradisjon sammen. Viktigste argumentet for det slags hypotesen er sandt mellom menneske beina i Salme II som hun trør sier at mennesker ble begravet med intervall av 10-30 år og skipet stod åpent gjennom hele denne tiden. Også i favør av denne hypotesen er masse av pilespisser som minner ritualet i Viidumäe i Saaremaa. Dette hypotesen også trenger videre forskning. Jeg kan svare på dette bare at hvis det egentlig var slik at Salme skip er ikke en dags begravelse etter kampen, likevel det måtte være minst to eller tre ganger i løpet av 10-30 år når rader av menneskelige kropp er ble begravet der og alle med spor av voldelig død. Hvis det var lokal estisk-skandinavisk tradisjon, betyr det at de var flere små kamper i nærheten av Salme og en av dem kunne være det siste for Yngvar den høye.

Resümee

Salme laevad nagu kuninga Ingvari matusepaik

Bakalaureusetöö, Tartu Ülikooli humanitaarteaduste ja kunstide valdkond, maailma keelte ja kultuuride kolledž, skandinavistika osakond, Tartu 2020. Autor Margarita Gadalšina, juhendaja Daniel Per Sävborg. 27 lk.

Käesoleva töö eesmärk on näidata Saaremaalt, Salmes leitud laevamattust, nagu rootsi kuninga Ingvari hauda, kasutades võrdleva analüüsi kirjalikke allikade ja arheoloogiliste andmete vahel. Selle saavutamiseks on töös analüüsitud kaks keskaegsed skandinaaviast pärit teksti, kus mainitakse kuningat Ingvari ja tema surma. Vanim nendest “Historia Norwegie” on anonüümse autori ladinakeelne tekst ja teine on S.Sturlussoni “Ynglinga saga”, mis oli kirjutatud vana-islandi keeles. Arheoloogilised andmed on võetud 2011-2016 aastate vahel ilmunud Salme laevamatuse kaevamiste ja uuringute aruannetest.

Töö oluliseks osaks on meetod, mis oli inspireeritud A.Stige ja H.Ingstadi uuringust. Nad kasutasid saagade tekste, nagu ajaloolisi allikaid ning selle abil olid leitud tõendid sellest, et viikingid jõudsid Kanada rannikule ja üritasid koloniseerida seda maad.

Ingvarist on suhteliselt vähe teada kirjalikest allikatest, kuigi kõik see, mida on teada klappib informatsiooniga Salme laevamatusest. Ühekaupa on võetud faktid Ingvarist ja tema surmast, mis on esitatud kirjalikes allikates ning seejärel võrreldakse neid faktidega, mida on teada Salmes maetunute inimeste kohta. Käesoleval tööil võrreldakse kronoloogiat, inimeste päritolu ning elu- ja surmaviisi. Vaadeldakse Salme I ja II materiaalsel kultuuri, arheoloogilisi artefakte ja laevade jäänuseid, selleks, et seostada neid viikingite matmise kommetega ja laevaehitusega.

Kilder

Andersson, T.M. (1964). *The Problem of Icelandic Saga Origins: A Historical Survey*. New Haven and London: Yale University Press, Yale Germanic Studies

Føllesdal, D.(1979). *Hermeneutics and the hypothetico-deductive method*. *Dialectica*, Vol. 33, №3-4, New Jersey: Wiley, pp. 323-325

Historia Norwegie, redigert av Ekrem, I., Mortensen, L. B., oversatt av Fisher, P. (2006). Museum Tusulanum Press, University of Copenhagen

Ingstad, H. (1985). *The Historical Background and the Evidence of the Norse Settlement Discovered in Newfoundland*, Vol. 2. Otta: Engers Boktrykkeri A/S

Larsson, M.G. (1999). *Vinland det goda. Nordbornas färder till Amerika under vikingatiden*. Stockholm: Atlantis

Liestøl, K. (1930). *The origin of the Icelandic family sagas*. Oslo: H. Aschehoug & CO

Mundal, E. (2004). *Sagalitteraturen*. Handbok i norrøn filologi. Bergen: Fagbokforlaget

Mägi, M. (2017). *Viikingiaegne Eesti*, Argo

Mägi, M. (2019). *In Austrverg: The Role of the Eastern Baltic in Viking Age Communication across the Baltic Sea*, Leiden, Boston: Brill

Mäss, V. (ingen dato). *Salme laevaleiu ehitustehnoloogiline interpretatsioon*. Eesti Meremuuseum [Internett] Hented fra <http://lepo.it.da.ut.ee/~margek/Vello021208.pdf> (Lest 01.05.2019.)

Nilsson Stutz, L. (2018). *A Future for Archaeology: In Defense of an Intellectually Engaged, Collaborative and Confident Archaeology*. *Norwegian Archaeological Review*. [Internett] Hented fra <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00293652.2018.1544168> (Lest 04.04.2019.)

Peets, J., Allmäe, R., Maldre, L., Saage, R., Tomek, T., Lõugas, L.(2012). *Research results of the Salme ship burials in 2011-2012*. Archaeological fieldwork in Estonia 2012. Tallinn 2012, pp. 43-60

Peets, J., Allmäe, R., Maldre, L. (2011). *Archaeological investigations of Pre-Viking Age burial boat in Salme village at Saaremaa*. Archaeological fieldwork in Estonia 2010. Tallinn 2011, pp. 29-47

Price, T.D. *et al* (2016). *Isotopic provenancing of the Salme ship burials in Pre-Viking Age Estonia*. *Antiquity* 90/351, pp. 1022-1037

Scholes, R., Kellogg, R. (1966). *The Nature of Narrative*. Oxford: Oxford University press

Sigurdsson, G. trans. by N. Jones (2004). *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London, England

Sturluson, S. (ingen dato) *Heimskringla. Ynglinga saga*. Redigert av Linder N., Haggson H. A. [Internett] Hented fra http://www.heimskringla.no/wiki/Ynglinga_saga (Lest 08.05.2019.)

Sturluson, S. (1900) *Kongesagaer*. Redigert og oversatt av Storm, G. Kristiania: J.M. Stenersen & Co [Internett] Hented fra <http://www.heimskringla.no/wiki/Ynglinge-saga> (Lest 08.05.2019.)

Агишев, С. Ю. (2017). *История Норвегии*. Не только саги. Ранняя история Норвегии в средневековых памятниках. Санкт- Петербург: Наука, стр. 111-178

Гуревич, А.Я. (1980). *Снорри Стурлусон. Круг Земной*. Москва: Наука, стр. 5-35

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Margarita Gadalšina

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose
SALME SKIP SOM BEGRAVELSE AV YNGVAR HØYE

mille juhendaja on *Daniel Per Sävborg*

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Margarita Gadalšina

23.01.2020